

Tiltsunk?

MŰBÍRÁLAT - SZÍNHÁZ - LXIII. évfolyam, 14. szám, 2019. április 5.

(Sarah Kane: *Szétbombázva. R.: Bethlenfalvy Ádám. Debreceni Csokonai Színház, Horváth Árpád Stúdiószínház*)

Az előbbiekből máris sejtheti az olvasó, mi volt a színpadi erőszaktól irtózó, de a valóságos lövöldözés lehetőségét kilátásba helyező képviselő kifogása a máris klasszikus kortárs szerző első darabjával szemben. Nem véletlenül szokás a huszonöt évesen öngyilkosságot elkövetett Sarah Kane-t a kilencvenes évek „újbrutális” irányzatával együtt emlegetni. Bár aligha több darabjaiban az erőszak, mint egynémely Erzsébet-kori drámában. Nálunk Zsótér Sándor a számon tartott Kane-rendező, ő fedezte fel ezeket a műveket a magyar színpadnak. Amelyek Bethlenfalvy Ádámtól sem idegenek, hiszen ő az apokaliptikus-antiutópisztikus Edward Bond hazai propagátoraként (is) ismert Kerekasztal Színházi Nevelési Társulatnál indult; Bond pedig egyáltalán nem áll olyan messze a Neil Simon társalgási drámáiból váratlanul beckettibe váltó Kane-től.

Sok volt a baj Sarah Kane-nel és a kortárs brit drámával Debrecenben. Az ügy azóta szerencsére elcsitult, úgyhogy az Ady tollára kívánczó publicisztika helyett akár az előadással is foglalkozhatunk. Kicsit még örülhetünk is a felfordulásnak, amiben nem volt semmi meglepő: a *Szétbombázva* ősbemutatója alig húsz éve, Londonban is kiverte a biztosítékot. Így aztán ki lepődne meg, hogy most Debrecenben is kikérte magának a darabban szereplő „csúnya” szavakat a beszédes nevű Mi Hazánk Mozgalom képviselője? Annál nagyobb szó, hogy ma erre egy magyarországi színház végre nem öncenzúrával válaszol, hanem kiáll az alkotói szabadság mellett. Utoljára Kecskemétről lehetett hallani, hogy Cseke Péter megfenyegette a Benkó Bence-Fábián Péter rendezőpárost: szerződés ide vagy oda, nem lesz ebből bemutató, amennyiben Benkóék ragaszkodnak a narancssárga kendőhöz az utolsó jelenetben – de ez a beszélgetés lehetőleg maradjon hatszemközt. Előtte meg arról lehetett olvasni, hogy Szombathelyen valamiért elmarad Székely Csaba *Öröm és boldogság* című darabjának bemutatója, a mű egyébként erdélyi melegekről szól. A debreceni igazgató, Gemza Péter kiállítását ebben az erőterben kell – és muszáj is – elismerni. (Még ha kissé magyarosan cseng is, hogy egy színházigazgató a jó kis botrány küszöbén azt nyilatkozza, „távol áll tőlünk a megbotránkoztatás” – *civishir.hu*). De figyelembe véve, hogy rendőrautó őrzi az első előadásokat, talán botrány helyett tényleg jobban járunk, ha a nagyrészt idősekből álló, debreceni közönség ott marad beszélgetni egy kortárs brit darabról. És kulturáltan eltársalog az előadás dramaturgiájával, Madák Zsuzsannával egy szétlőtt fejű, szenesedő hullabáb mellett.

Az előbbiekből máris sejtheti az olvasó, mi volt a színpadi erőszaktól irtózó, de a valóságos lövöldözés lehetőségét kilátásba helyező képviselő problémája a világ többi pontján már klasszikusnak számító kortárs szerző első darabjával szemben. Nem véletlenül szokás a huszonöt évesen öngyilkosságot elkövetett Sarah Kane-t a kilencvenes évek „újbrutális” irányzatával együtt emlegetni. Bár aligha több darabjaiban az erőszak, mint egynémely Erzsébet-kori drámában. Nálunk Zsótér Sándor a számon tartott Kane-rendező, ő fedezte fel ezeket a műveket a magyar színpadnak. Amelyek Bethlenfalvy Ádámtól sem idegenek, hiszen ő az apokaliptikus-antiutópisztikus Edward Bond hazai propagátoraként (is) ismert Kerekasztal Színházi Nevelési Társulatnál indult; Bond pedig egyáltalán nem áll olyan messze a Neil Simon társalgási drámáiból váratlanul beckettibe váltó Kane-től.

Van valami nevelő (nem szájbarágó!) jellege az első jelenetnek, amely gyakorlatilag egy felvilágosító szkeccs a szexuális erőszakról. Cate szerepében Tolnai Hella felmegy egy szállodai szobába a rasszista

nézeteit vígan hangoztató lannal; ott azonban meggondolja magát, és mégsem akar vele lefeküdni, amit a férfi az eredeti darabban igencsak zokon vesz. Mi következik abból, ha a lány mégis azt mondja, hogy „nem” – tehetnék fel a kérdést a nézőknek egy oktatófilmen (feltehetően nem a Mi Hazánk Mozgalom forgalmazásában). Mercs János egyfelől kiváló alany lenne hozzá, amikor Ian szerepében ráteszi állítólagos szerelme kezét a szliccére, hogy utána a nézőknek háttal állva imitálja, ahogy kiverik neki. Csakhogy a Mercs megformálta Ianban van valami kajlán szeretetre méltó is, ami ellentmond a szereplő agresszív cselekedeteinek. Nehezebbé téve a fiktív felvilágosító személy dolgát, és kellemesen tovább bonyolítva az egyébként sem túlságosan tiszta helyzetet. Játéka így viszont inkább megelégedez, mintsem ellenpontozza a későbbi szürreális jeleneteket, amelyekben már Ian válik a korábbi agresszorból áldozattá.

Bár már az sem egyértelmű, ki az erőszaktevő a férfi és a nő közül, hiszen a szellemileg sérült (a darabban csak epilepsziás) Cate szerepében Tolnai Hella anti-Dosztojevszkij-hős: gúnykacaja az iránta vágyódó férfin tárgyyszerűen szemlélteti, hogy az elme lassúsága nem azonos a lélek tisztaságával. Csakhogy közben a szeretetre méltó medvebocs benyomását keltő Ian éjjel alighanem igenis megerőszkolhatta a már eleve traumatizált lányt. Legalábbis reggel Cate valamiért pisztolyt fog rá.

Az akciófilmeket idéző pisztollyal azonban kezdünk kicsúszni a valóságos alaphelyzetből egy Tarantinóból inspirálódott világba. Ha leírnám, mi történik ezután, az valószínűleg nehezebben volna elviselhető, mint mindezt végignézni. Talán elsőre ez nem is hangzik hihetően, pedig csak arról van szó, hogy az olvasott képek naturáisan elevenednek meg bennünk, míg a színháznak sokféle eszköz áll rendelkezésére ahhoz, hogy a túlságosan nehezen elviselhető képeket eltávolítsa. Az előadás (részben) él ezekkel a lehetőségekkel.

„Nem igazi-igazi” – ez a „szeret-nem szeret” mondókavariáció motoszkál a fejemben, amíg az erőszakunamit nézem. Vannak pillanatok, amelyek váratlanul erősek: Papp István marcona katonájának fegyelmezett, koncentrált monológja betölti a teret és hideglelősebb az erőszakjeleneteknél. Vagy Mercs János clownos, bizalommal teli tekintete az agresszor szerepében és ennek ambivalenciája, ezek a pillanatok egyértelműen az „igaz” irányba billentik a mérleget. Máskor meglátom a vért Cate lábán csorogni, vagy az imitált, de csak félig-meddig stilizált nemi erőszakot, és nem tudom eldönteni, hogy ezek ügyetlenül megoldott filmes hatások, vagy tudatosan használt eszközök, hogy eltávolítsanak minket az abuzált áldozatoktól és a kinyomott majd elfogyasztott szemgolyóktól.

Amelyek mögött viszont csak egy dolog áll, félve mondom ki, de a szeretet. Értik ezt az alkotók, bizonyíték rá Ondraschek Péter díszlettervező ironikus, dagi kupidókkal telehintett tapétája. Ezúttal mégis maradt bennem hiányérzet, például, hogy a darabban ismeretlen eredetű háborút az előadás sem konkretizálja. Legtöbbször Beckettet is absztraktan szokás játszani, ez egy létező játékhagyomány, amit el tudok fogadni. Engem azonban eltávolít, hogy nem tudom, hol van ez a homályos, de feltétlenül erőszakos külvilág, amely valami különös PTSD-n (poszttraumás stressz-szindrómán) keresztül szívárogo be Cate és Ian valóságába. És vajon az elénk, nézők elé tartott tükör a látottak passzív szemléléséért hivatott felelősségre vonni bennünket? Nem hinném, hogy érdemes egy képet ennyire konkrétan értelmezni, de tény, hogy most más lehetőségünk nem nagyon marad az erőszak szemlélésére, mint a passzív asszisztálás. Miközben Madák Zsuzsanna és Bethlenfalvy Ádám egyaránt a legkiválóbb színházi nevelési szakemberek. Ebben a „felnőttszínházi” előadásukban ez a tudás egyelőre visszafogottan van jelen, de jelen van, és sok további lehetőséget rejt magában (már ha dolgozhatnak még együtt Debrecenben). Én örülnék neki.